

Etimologia i toponímia: com establir ètims versemblants sense documentació medieval

1. Joan Coromines, el mestre de l'onomàstica catalana i hispànica ha desenvolupat una metodologia sistemàtica de l'anàlisi toponímica a partir de l'enquesta oral i el buidatge documental, dels seus coneixements lingüístics, geogràfics i històrics i la seua prudència, com ell diu: “La nostra conclusió ha d'ésser que en l'estudi dels noms de lloc s'imposa molta humilitat i modèstia, i una gran dosi de prudència” (*Estudis Toponímia*, II, 37). Consta de nou criteris que presenta en els llibres *Topica Hesperica* I, 130-156 i *Elementos prelatinos*, p. 88, associats a l'aplicació dels procediments més usuals en la formació dels topònims, com l'associació al caràcter físic del lloc; la utilització humana del lloc i l'aplicació de noms de persona, com a reflex dels fets històrics:

- Àrea geogràfica on viu el topònim.
- Les terminacions i sufixos característics.
- Lleis gramaticals internes de la llengua en la formació de mots.
- Les lleis fonètiques, la condició més important, concretament partir de la Gramàtica Històrica de cada dialecte per a evitar males interpretacions per Etimologia Popular, analogia i altres tendències esporàdiques.
- Ús de la documentació oral i escrita.
- Coneixement dels fenòmens característics de cada llengua històrica del territori.
- La comparació semàntica entre dos vocables que designen una mateixa classe de parcel·les; les sèries del sistema on viu.
- La geografia de la comarca.
- Les dades històriques.

Estos criteris li han permès estudiar milers de topònims, en una gran part amb propostes etimològiques versemblants, criteris i propostes que hem seguit fins ara en la toponímia catalanovalenciana i que hem seguit en la normativització o vestiment gràfic en la realització del *Corpus Toponímic Valencià*, obra de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua, coordinada per Aigües Vives Pérez Piquer, que arreplega els 52.000 topònims més importants recollits en una escala 1/10.000. Actualment, però, en la segona edició d'aquest CTV, a partir d'una segona enquesta sobre el terreny, que ens ha permès ja la replega de més de 100.000 topònims, aprofundim un poc més en la proposta etimològica, dins d'un projecte que anomenem *Diccionari etimològic i motivacional de l'onomàstica valenciana* (DEMOVA), perquè detectàrem prou mancances en l'OnCat i en la major part de la bibliografia a l'hora d'establir etimologies als topònims menors, i per tant, poder-los donar un vestit formal. A banda, de les

discussions entre especialistes, que són el camí òptim per a avançar en la coneixença dels orígens dels topònims, a l'hora d'interpretar una base històrica d'un topònim, com d'un mot comú, hem detectat cinc mancances en el mètode corominià, unes causades per la necessitat de trobar explicació a tots els topònims arrellegats (més de 50.000 publicats, i més de 300.000 en cèdules, no publicades per la premsa de l'edició a causa de la seua edat i perquè els considerava de fàcil etimologia), i d'altres, a causa de la ideologia lingüística de Coromines, de l'època i escola –paper del mossàrab i del substrat - i per atrevir-se a opinar sense una documentació suficient. Per exemple, en destaquem cinc mancances greus:

- a) Falta de documentació antiga i moderna a l'hora de traçar algunes etimologies que provoca errades d'interpretació. Per exemple, el cas de *la Suderma*, d'Agullent, que sense documentació, Coromines vol relacionar per apariència amb *assut erma*, quan el descobriment de documentació ens fa veure que procedix de *la Sort erma*, amb dos fenòmens fonètics típics de la zona on està: *Sort* > *su*, per la posició àtona de la -o en el sintagma compost; pèrdua de la *r* per dissimilació amb l'altra *r*, com en el cas del mot *Sorts* > *Sots* a la zona, i sonorització de la -t- per fonètica sintàctica com ocorre en altres molts, com el mot *cap allà* > *capallà*.
- b) Una predisposició a veure un origen mossàrab en moltes formes no explicables fàcilment com a pròpies del català, sense tindre present el segon component formador del valencià, l'aragonés. Per exemple, el *Campello/Campillo*, que no tenen res a veure amb un suposat sufix mossàrab acabat en -ello, sinó a paraules procedents de l'aragonés en -iello < ELLUM, abundants en valencià; ni la influència del castellà a partir del segle XVI sobreposada també a l'aragonés, com ocorre en topònims creats a partir d'esta època, com el riu *Clariano*, que substituïx els noms tradicionals de riu *del Pou Clar*, *riu d'Ontinyent*, *de la Baronia*, *d'Aielo* o *d'Oliveria*, per un nom nascut en els certàmens poètics cultes: *Oh Puteus Clarianus* > *o Clariano* > *el Clariano*, nom que com altres cultismes com els noms del *Serpís* en lloc del riu *d'Alcoi*, o *Palància* en lloc del riu de *Sogorb*, *Altura* o *Sagunt*, es generalitzaran en l'època moderna pels il·lustrats.
- c) No tindre present l'antroponímia, especialment els malnoms, que han donat lloc a molts topònims populars, ni tindre present els sufixos habituals de la zona. Per exemple, el sufix aragonés -ero que forma part de tants noms d'ofici, de procedència, etc, des del segle XVI, i viu al costat del sufix valencià -er: Així, *el Torrafer*, perquè el propietari tenia eixe ofici al segle XVIII i no d'ascendància aràbiga, i *el Llobero*, amb el sufix d'origen aragonés entrat en valencià a partir d'unes poques paraules, que tant s'ha generalitzat en valencià perquè el portador procedia d'una zona dita la *Llobera*. Coromines, en canvi, vol que el sufix -ero molt normal en la zona vinga del sufix mossàrab -airo, i que en boca de moriscos s'arabitze en *Lopeiro*, després parcialment catalanitzat en *Llobero*.
- d) No situar el naiximent dels topònims en la cultura popular entesa en sentit ample de cada zona i època, buscant més, o igual, la motivació i significat social del seu naiximent que el seu origen etimològic. Per exemple, el topònim *Rodafam*, absent de l'OnCat, localitzat a la Safor i a l'Alcoià, no pot procedir de l'àrab, *rauda* 'camp', sinó d'un costum del segle XIX, quan la gent anava buscant en certs passatges herba per a menjar, com passa també al *Rogle de les Agüeles*, d'Agullent, on estes anaven a buscar esclata-sangs.
- e) No tindre present que una part del Regne de València té des del segle XIII una altra llengua juntament amb el català: l'aragonés. Així, per a explicar *Guargo-Guargas*, vol Coromines que la forma *gorgo*, germana de la valenciana *gorg*, siga una forma mossàrab, com explica el *guargo* de Morella, causat per la ultracorrecció-vacil·lació de la -o àtona típica d'una època medieval on hi havia lluita entre mantindre el diftong o monoftongar en o o

en *a*. A banda de la incorrecció corominaiana de pensar en mossarabismes a la zona nord de Borriana, és millor pensar en la forma aragonesa *guargo*, que podem trobar també a Chóvar, dins de la zona castellanoaragonesa. I el mateix podríem dir dels (*Pins*) *Rodenos* d'Aielo, mot vivíssim en la zona castellanoaragonesa, que vol fer vindre del mossàrab, quan procedeix claríssimament del nom aragonés per a indicar el color roig molt usat per al terreny i els pins, per exemple en la Serra d'Albarraší.

Davant d'estes mancances interpretatives, per una part, hem ampliat la base documental amb el buidatge de centenars de llibres d'interés toponímic local, com peites, cappelatons, llibres de regatge, etc; per altra, hem transportat a l'onomàstica els principis metodològics aplicats a l'etimologia lèxica pels millors etimologistes, com Max Pfister, Mario Alinei, Baldinger, Veny, Colon i Garcia Arias per complementar les idees del mestre Coromines. Així, partim de les idees següents:

- Estudi del topònim situant-lo no només en un context geolingüístic (anàlisi de les bases fonètica –les regles i les tendències– i morfològic (formació del mot), en la zona concreta on naix, en el dialecte, sinó també sociocultural i traçar-ne la seua història lingüística, com un vocable originari que és un tot integrant del topònim en la vida del poble on viu i que l'ha creat, i la realitat extralingüística que designa (paisatge, plantes, animals, metàfores).
- Recerca de la motivació o icònim del topònim, al costat de l'anàlisi de la forma i del significat i de l'etimologia originària. És l'element que permet entendre la gènesi del topònim en el context cultural o psicològic específic on ha nascut, i a quins altres elements ha eliminat.
- Revaloració de la cultura material i etnogràfica (paraules i coses) per a estudiar el topònim.

Només considerar estos elements ens permetrà establir una proposta versemblant entre les moltes possibles, especialment en els casos que la documentació escrita siga minsa o moderna. Així, un ètim serà més cert o versemblant quan a més de complir les regles fonètiques i morfològiques, siga més transparent, s'interprete més lògicament la motivació en el seu context històricocultural i material on es va triar i ha viscut, és a dir, situar el moment i lloc que els parlants van lexicalitzar per al nou referent, significat o noció, el nou mot, perquè els topònims són descriptors de la terra, que naixen sempre per una motivació, siga per la forma del terreny, siga pel propietari, siga per un episodi que ocorregué allí. I eixa motivació és clau per a entendre'n la fixació. És tant important buscar el context i la motivació com datar documentalment el mot, ja que les primeres datacions sempre ajuden a saber les característiques socioculturals i extralingüístiques del naixement del topònim.

2. Amb estes noves idees anem a intentar fer noves propostes a topònims explicats per Coromines en l'OnCat i en les monografies inèdites localitzades en l'arxiu de la Fundació Coromines –totes les referències que faig són d'estes obres-, i a nous topònims no tractats per ell, dels quals fins ara no disposem de documentació medieval –clar és que si disposem de documentació medieval l'etimologia és més fàcil de fer. Per exemple, *Micalàs* de Bocairant l'interpretava com a descendent de Miquel,

com *Miquelet*, *Miquelot*, fins que la documentació medieval ens va mostrar que ve de l'àrab *Benicalàs* > *Micalàs*-. És a dir, són formes amb només documentació moderna, almenys anterior al segle XIX, data necessària en el cas valencià per a saber si el topònim ha estat deturpat pel castellà.

2.1. Anàlisi de la fonètica del topònim, del lloc que designa i de la forma d'este lloc. Exemple, *els Cubets*. A primera vista, està relacionat amb un *cub*, però realment és rar que esta paraula culta haja donat topònims. Per altra banda, el lloc presenta diverses coves o excavacions petites en la terra on es xafigava el raim per a fer vi per part dels llauradors amb poca o nul·la terra. Això en la zona es diu *cup*, en altres *trull*. Si a més en la zona es produïx la sonorització per fonètica sintàctica, tot indica que la base del topònim deu provindre de *cup+ets* > *cubets*. I el topònim de la Ribera *Margantoni* s'interpreta a partir d'un malnom nascut en l'episodi “*No m'amargues Toni*” > *amarga a en Toni*”, quan l'origen deu estar en el nom, *Marc-Antoni*, amb la sonorització de la K final. De vegades, tenint documentació medieval en variació i acceptant-ne l'ètim hem d'observar la fonètica de la zona. Com en el cas de *Mondúber*, que s'ha normalitzat com a *Mondúver*, seguint Sanchis Guarner que el fa vindre de *Mons* + *dawwar* 'redó'; o *Mundawwar* 'redó', quan la documentació antiga majoritària és *Mondúber* i sona oclusiva. Això fa que per a Coromines vinga de < *preàrab Mons Uber*, o millor *Montem TUBEREM* 'bony' i 'puig voluminos'. Al meu parer, la fonètica que és molt conservadora mana per damunt dels ètims dubtosos i encara que vinga de *Mundawwar*, es diu *Montdúber*, i per tan l'explicació deu raure en el fet que sofreix la mateixa dissimilació ocorreguda en *volta* > *volta*, *owwila* > *òbila*, *vocitu* > *buit*.

2.2. Descomposició del mot en components: lexema, sufixos, partint de la creativitat humana, com ocorre en el lèxic comú, per exemple, en mots com *cascarra*, que Coromines fa vindre del mossàrab, sense tenir en compte la formació de paraules: *casc* + *sufix -arra* 'crani, closca, amb el cap nu, o *colombaire*, derivat de colom amb el sufix d'origen occità *-aire*, però creat i popularitzat en el segle XVIII, el moment que en l'ambient de la solta de coloms, i en la lluita entre els partidaris dels coloms missatgers i els coloms amadors, aquest diuen a estos pejorativament *colomb-aïres*, contra *colombòfils* o *colombistes*. Així, el topònim *la Puigmola* de Barx de la Safor, zona de muntanya, amb bons verds i fonts, usada per a allotjament estiuec i montanyisme, és un topònim transparent: el *Puig de la Mola* > *el Puig Mola*. Coromines, que el sent pronunciat *Pismola* -nosaltres no l'hem trobat així-, no li troba sentit perquè no l'identifica com a turó sinó com a avenc gran, a pesar que Cavanilles ja el batejà així, i li busca un ètim llatí < *FOCE MALA* > *fuigmola*, en mossàrab *fismola* > *pismola* pel canvi *f* > *p*. No ho crec. O el *Caporutxo*, muntanya característica de Font de la Figuera, de qui pensa que “un lloc tan important és de creure que tingui un vell nom autòcton i no pas un castellanisme: és clar que no pròpiament cat sinó mossàrab /.../ cop és en primer lloc 'cim d'un turó', es tractaria llavors, d'una dissimilació d'una forma mossàrab *koperutxo o *koporutxo, formada amb el sufix compost -er + -UCIU”. És millor, però, interpretar-lo pel sentit del nom comú actual,

caparrutxo, caporutxo, caporrutxo, derivat de *cap-arr* (*caparra*) + *-utxo*, per la forma de la montanya semblant a la caputxa dels confreres de semana Santa, relacionat amb el nom valencià *caparutxo/caporutxo/caparrutxo* ‘testa’. Igualment, podríem aplicar este principi a topònims no estudiats per Coromines, com la *Fontarda* de Simat, que Sanchis considera d’origen preromà, quan es tracta de *Font + tarda*, perquè l’aigua tarda molt a brollar.

2.3. Consciència que tot el País Valencià forma una unitat siga de parla catalana o castellana, cosa que ens obliga a contrastar entre formes iguals o semblants del territori valencià, (i fins i tot, en la resta de la llengua i altres corpus romànics), per a interpretar millor. Per exemple, el topònim el *Pijer* s’explica pel català el *Pi Ver*, ja que en la zona aragonesa la *v* com la *f* es converteixen en una velar fricativa: *jonjordana* < *Fontjordana*. O el *Bustal* que viu en les dos zones, s’explica millor com a derivat de *Bustum* ‘lloc on es crema el difunt’ en forma regressiva de AMBUERE o COMBUERE, segurament nascuda o provinent de la zona aragonesa. I el *Bolaje*, el *Albolaje* o *Arbolaje* poden vindre tant de *Bovalaje* (*Xerica* > *Bolaje*) com *Albelatge* > *albolaje*, per interpretació: *albrelatge* > *arbolaje*. Esta unitat territorial i lingüística fa que molts topònims importants com *Penyagolosa* i serra d’*Espadà/Espadán*, es puguen haver creat en qualsevol de les dos llengües, cosa a tenir en compte.

2.4. Aplicació de la microhistòria de la zona o de la cultura popular (oficis, jocs, natura), com ocorre en el lèxic comú. Per exemple, el mot *reballar* que Coromines relaciona amb els mots rosellonés *rebitllar* i *rebellar* < *rebel·lar-se* ‘revoltar-se’ documentada en Desclot. El mot, en canvi, no es documenta fins el segle XIX (Lamarca) i naix per l’acció de ‘ballar una baldufa i re·ballar-la’. D’este joc tant popular passarà a usar-se de manera general per al significat de ‘refilar, tirar, llançar’. El mateix ocorre en el barri de *Gafaüt* de Vinalesa, per a la qual l’OnCat no troba explicació fàcil i diu: “L’aspecte del nom intriga al toponimista: formació evidentment no catalana ni romànica. Deu ser algun arabisme. És conegut, en efecte, l’adj àrab qafca femení de ‘qafac ‘contret, arronsat, retorçut’ d’on prové el cast gafo ‘dit de les mans contretes del leprós’”. La història de la zona ho explica millor: *Gafaüt* és un barri, on a partir del segle XVIII anaven a parar els robadors de València perseguits per la policia. És, de fet, un mot creat en l’argot popular dels lladres compost del verb *agafar/gafar* ‘robar’ i el sufix pejoratiu *-ut* (llengut, bocut) ‘persona que roba’, que donaria nom a la zona, molt usat en textos satírics i sainets del segle XIX, però ja documentat en la germania castellana, en 1604 (Chamorro, que el fa vindre de gafa ‘mano relacionat amb gafar ‘robar’. Ací podríem parlar també dels malnoms com a origen de molts topònims. Per exemple, la *foia Sebeta* de Montaverner que el mestre fa vindre de FOVEA SAEPTA, com l’asturià *Sietes* < SAEPTU, ve d’un malnom, com la *Font del Minxo* i la *Font de la Pericana*, venen de noms de menjars fets malnoms. I al revés, la séquia de *Borrido*, que vol fer procedir del mot dialectal *borrida* ‘gorrita’, ‘grumoll’ passant per *braçal aburrido* ‘abandonat’, perquè no troba àrabs d’on pugua derivar-lo ve del nom d’un morisc Abu Borrido del segle XVI.

2.5. Interpretació dels mites i costums populars. Per exemple, *l'avenc de la Donzella* de Barx, literaturitzat per Josep Piera, deu tindre una lectura transparent com demostren molts altres topònims de la zona a causa de les llegendes. En canvi, Coromines vol veure més enllà del nom. Així, per a ell estarem davant d'un mot d'origen sototàptic DOKE: DOCELLA > mossàr *doxela*, o àrab *dogeola* > *dozella* (despalataliza per dissimilació), que faria *donzella*.

2.6. Interpretació del procés d'adaptació dels topònims i antropònims entre les dues llengües en contacte. Per exemple, *el Posolo* de Bocairent, o els *Posolos* de Sueca, els fa vindre de PUTEU, com a prolongament mossàrab, quan deu ser l'adaptació del cognom o apel·latiu aragonés *Pozuelo*, cognom de la zona a l'Edat Mitjana que a la Valldigna es va perdre davant de *Corrals: El corral de Poçuelo 1406*, > *el Pouet* > *Pla dels Corrals*. Açò ocorre en molts altres casos, com per exemple, *Galtero*, llinatge d'un capellà aragonés del segle XVIII que dóna nom al *corral/pla de Galtero*, que Coromines interpeta com a mossarabisme, o el *Conxell* que el mestre qualifica de “vell nom mossàrab, provinent de CONCILIUM, nom que ha perviscut en aquesta forma mossàr en molts topònims del centre i oest peninsular. Ací podríem suposar que el nom se li dóna perquè s'hi reunia el consell comunal de totes les cases de Fontanars, tal com en alguns pobles del Pirineus”, quan en canvi és el nom del propietari del segle XVII. O la *casa Guerola* de Fontanars que vol que siga un derivat mossàrab del nom preromà *CAIROLA ‘cist o estepa’, o de l'àrabic *grrr* ‘endenyar’: *Al gurur* ‘l'error’, o de la forma més provada *qarura*. En canvi, ve del cognom deotoponímic Lagueruela, municipi de l'Aragó. O el mateix riu Cànyoles, riu de 40 km, que naix al paratge del Caparutxo i travessa la Costera, anant des de la zona del port d'Almansa i serra d'Énguera fins a desembocar en l'Albaida. Antigament es deia riu de Montesa. Per a mi, és un derivat del mot comú *Caña* + *suffix àton -ola*, que naix en la zona castellana. No és per tant, un plural mossàrab de l'àrab *kainûn* ‘fourneau’, que en àrab vg reculava l'accent a la síl·laba penúltima si aquesta era llarga o amb diftong, ni un congènere dels *Fórnols* o *Fornells*.

2.7. Fixació d'un ètimon que normalment partix d'un mot popular, viu o soterrat, que podem trobar en els diccionaris valencians, castellans i aragonesos i atles lingüístics. L'envelliment dels mots fa que hi haja canvis formals que després entrebanquen la lectura dels topònims. Això passa, per exemple, en el popular barranc del *Cinc* d'Alcoi. En canvi, la documentació del segle XVII i la forma del barranc ens parlen d'un *barranc del Cint* < CINCTUS. O els topònims *Toro*, montanya, la *Vaca* i el *Badell*, rius de Simat. Coromines fa procedir *Badell* < creació analògica de *Vaca* < VADELLUM: “pseudo interpretació catalana *de badell*, descendent mossàrab de VADELLU, perquè a diferència del riu de la Vaca on per a passar es necessita un pont ací es podia fer a gual”. En canvi, tot fa pensar en què *Badell* provinga de *vedell*, el fill del turó *Toro*, que té forma de bou; el barranc on naix es diria *la Vaca* i el riu que es forma, el fill, el *Vedell*, amb la dissimilació de *ee* i l'oclusió de la *B* inicial segurament per interferència o creuament de *Bou*.

2.8. Topònim traslladat o topònim fet a partir de préstecs o d'antropònims o noms forasters. El mot comú *figatell* (DCat, III,992) el considera “mossarabisme *figat*-‘espècie d'embotit de forma esfèrica, i de la grandària d'una mandonguilla un poc grossa, que se serveix calenta, fet amb una bosseta de budell (o un tros de bufeta) en la qual s'han embotit bocins de carn magra, i de fetge, del porc”, sense tindre present que al XVI arribaren a la Safor un grup de repobladors genovesos (*Julio, Peiron*, etc) que portaren entre altres coses el producte d'origen corso *el figatell*. Així, els topònims *Fuchino, Focino, Porcinos*, que Coromines vol que siguin d'origen mossàrab, deuen ser topònims aragonesos a partir de mots apel·latius, per la forma i per la situació al costat de pobles de parla castellanoaragonesa. També la *Barbiquera o Barbeguera* del Maestrat que fa procedir del mossàrab VIA VERVECARIA, derivat de VERVEX -ECIS ‘ovella’, perquè “com que un assagador és el tradicional i antic camí que segueixen les ovelles, és clar que aquí tenim un prolongament mossàrab”, sense tindre en compte la història de la transhumància dels aragonesos cap al Regne de València pel Maestrat, on precisament este mot és hereditari en esta llengua, com també el nom *Berbegal*, i la impossibilitat de deixar mossarabismes en una zona on Jaume I va expulsar tots els musulmans i els va substituir per catalans, aragonesos i navarresos. O també, el cognom de Bètera *Partal* (OnCat, VI, 159: “/Partal/ Resulta clar que seria un sobrenom predilecte dels moriscos (fins a les més distingides posicions socials) i avui continua essent cognom de bones famílies valencianes /.../ amb la t i la o arabitzant, cognom Partalot (que els autors del AlcM, per als quals el mossàrab és tabú, com és sabut, que l'Onomasticon Cat té l'orgull de clavar aqueixos tabús al castell del ridícul”. Deu ser originat, tanmateix, en el nom comú i topònim el *partal*, que ha triomfat com a llinatge a Andalusia (Institut Nacional d'Estadística sv. *Partal*: 599 (38 a València) i 546 (25), d'on s'ha traslladat a València en época recent.

2.9. Topònim d'apariència castellana o castellanisme. Per exemple, la *Font del Lagarto* a Carrícola. Coromines el fa vindre de AQUATILE o AQUATIO, en mossàrab, però acaba dient “observem que fóra imprudent de llançar-se en ferm a tals hipòtesis no coneixent la iconografia i altres circumstàncies d'aquesta font: qui sap si la féu alguna autoritat acastellanada i hi féu esculpir o pintar algun llangardaix decoratiu o simbòlic?”. Així és en realitat. Igual passa en la *Font del Grapat* de Bèlgida que vol fer vindre de *garapau*/ per evolució fonètica i etimologia popular, quan és més fàcil que siga una font on es bevia a grapats perquè el broc estava allunyat de la boca del bevedor per l'abeurador dels animals. O la *Llomandilla*, que vol fer procedir del nom *lloma + l'ètimon d'Antella < preromà Antae 'límit', amb els canvis t > d i e > i* per pronúncia arabitzant, sense pensar en el cognom *Andilla*, normal a la zona, procedent del topònim de la zona castellanoaragonesa *Andilla*. Igualment, la *Carència o la Querència* de la frontera Torís-Altura, és a dir una zona fronterera, devem relacionar-la amb el topònim *L'Alquerència* de Simat, que possiblement siga una deformació popular del topònim d'origen aràbic *al-kanisia/Canèssia < ECLESIA*. Un altre cas seria el topònim *La Rúbia* que per la documentació sabem que ve de l'àrab *l'Atzúbia* per rotacisme de l'africada sonora, com ocorre també en mots com *dotze, trefze > dotzre*,

tretzre, però que naturalment no deu estar relacionat amb el llatí RUBEUS ‘roig’, perquè no tenim precedents d’un malnom de dona com a designador d’un topònim.

2.10. Topònims que es poden explicar per mots comuns actuals i de la zona. Per exemple, l'*Aiguar* que vol explicar com a mossàrab quan el paratge és ple d'aigua i es pot explicar pel mot *Aiguar* < AQUARE. O la *Comona* < *coma* + *ona* < UNDA o la *Sortonella*. O el *Gorgo-Rúbio*, mossarabisme per a Coromines, procedent de RUBEUS, anomenat per alguns com el *Gos Rúbio*, que de fet és una reinterpretació o adaptació d'un topònim aragonés: En 1413 (ARV, Governació) apareix *Gorgo Royo*, situat al costat del *cabeço*, mot també d'origen aragonés. Posteriorment, el trobem com a *Gorgo-robio* (AMO, Llibre de Peita de 1633) i monte del Gosgo-Robio, en 1733, segons em comunica Tomàs Bordera.

3. Conclusions

a) Els criteris seguits per Coromines, especialment, compliment de les regles i tendències fonètiques, correspondència amb el terreny on viu, emmarcament dins de la història, són bàsics per a la investigació etimològica com l'obra de Coromines demostra, però no suficients quan ens falla la documentació històrica.

b) Hem demostrat que cal la suma d'altres criteris aplicats ja amb èxit en l'anàlisi del lèxic, com la consideració de la cultura popular on naix el topònim, la perspectiva del territori històric on viu el topònim, l'intercanvi de noms en els topònims que travessen diversos territoris per damunt de la llengua, la importància dels antropònims i dels malnoms en la creació toponímica de les zones molt humanitzades.

c) La importància de buscar la motivació del naixement i arrelament del topònim com a complement necessari per a assegurar-ne la versemblança de l'ètim entre diverses propostes, especialment en topònims moderns on la font creativa deu partir del nom apel·latiu o dels antropònims de la zona, especialment dels nous arribats i rars.

d) L'obra de Coromines tant plena d'encerts i suggeriments ens demostra que s'ha de treballar l'onomàstica sense una passió ideologitzada (desconsideració envers l'aragonés, llengua constitutiva de València) o esclava del paradigma lingüístic de moda (en la seua època el substrat i el mossàrab), perquè en cas contrari es cometen molts errors.

e) Dels més dels 100.000 topònims en revisió etimològica tenim problemes interpretatius per falta de documentació o per opacitat formal en un 5%, uns 5000, els quals com s'ha vist ací són topònims menors.

f) El DEMOVA amb l'objectiu de reciclar i vestir tots els topònims valencians té com Coromines la pretensió d'enfrontar-se a tots els topònims i trobar-los un ètim versemblant i motivat. Esperem amb humilitat i prudència arribar a bon port.

Bibliografia

- Alinei, Mario, 2009. *L'origine delle parole*, Aracne.
- Barceló, Carme, 1999. « El mozàrabe en la obra de Joan Coromines », in: Solà, Joan (ed.), *L'obra de Joan Coromines*, Sabadell, Fundació Caixa de Sabadell, 119-132.
- Barceló, Carmen, 2010. *Noms aràbics de lloc*, València, IIFV-Bromera.
- Cabanes Pecourt, Maria Desamparados / Ferrer Navarro, Ramón / Herrero Alonso, Abelardo, 1981, *Documentos y datos para un estudio toponímico de la región valenciana*, València, 1981
- Casanova, Emili, 1986. « Sobre el topònim Clariano », en *Almaig-Llibre de festes de la Puríssima d'Ontinyent*, vol. II, 42-44.
- Casanova, Emili, 1988. « Aproximació a una toponímia d'aigües en català al País Valencià », in: *Col·lecció d'Urbanisme Musulmà*, 29, Ajuntament de Benissa, 115-141.
- Casanova, Emili, 1995. « Els hipocorístics en -o (tipus Manel>Nelo) en valencià: una interpretació », *BISO*, 57, 28-36.
- Casanova, Emili, 1998. « Joan Coromines i el lèxic català: aspectes històric i geogràfic », *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura (Castelló)*, vol. LXXIV, n.o 4 (oct.-des.), 567-628..
- Casanova, Emili, 2002. « Les monografies toponímiques de Joan Coromines i l'Onomasticon Cataloniae: el cas de la Vall d'Albaida », in: *Congrés Internacional de Toponímia i Onomàstica Catalanes-2001*, Universitat de València-Editorial Denes, 219-278.
- Casanova, Emili. 2003. « El lèxic de la Decadència en els estudis etimològics: El cas del DECat de Joan Coromines », in: Zimmermann, Marie-Claire / Charlon, Anne (a cura de), *Actes del Dotzè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes-Universitat de París IV-Sorbonne*, 2000, AILLC-PAM vol. III, 189-221.
- Casanova, Emili, 2003. « L'Onomasticon Cataloniae, de Joan Coromines », *BISO* 92 (XXVI Col·loqui de la Sd'O, 1999), 97-135.
- Casanova, Emili, 2004b. « Toponímia d'origen antroponímic: el cas de Gavarda i altres », en *Novite ex nomine: Estudios filológicos ofrecidos ao Prof. Dr Dieter Kremer*, a cura d'Ana Isabel Boullón, Fundación Pedro Barrié de la Maza, p.407-416.
- Casanova, Emili, 2008. « Sobre l'origen etimològic del nom d'Ontinyent », en *Llibre de festes de Moros i Cristians*, Ontinyent, 288-297.
- Casanova, Emili, 2009. « L'etimologia del nom d'Agullent », en *Llibre de Festes de Moros i Cristians d'Agullent*, Agullent, 86-91.
- Casanova, Emili, 2009. « Toponímia valenciana de la Edad Media, entre el mundo árabe, catalán y aragonés: pautas para interpretarla », in: *Names in Multi-Lingual, Multi-Cultural and Multi-Ethnic Contact. Actes del 23 Congrés Int ICOS*, 2008, York University, Toronto, 182-191.
- Casanova, Emili, 2010. « Sobre l'etimologia del topònim Aielo », in: *XXXIV Col·loqui General de la Societat d'Onomàstica* (13-15 Desembre de 2007), València, Denes, 203-213.
- Casanova, Emili-Pérez Piquer, Aigües Vives, 2010. « El Corpus toponímic valencià: una presentació », in: *BISO* 119, desembre-Actes del XXXVI Col·loqui de la Sd'O a les Borges Blanques (2009), 271-280.
- Casanova, Emili, 2011. « Toponimia mayor de la Comunidad Valenciana », in: *Toponimia hispánica: Origen y evolución de nuestros topónimos más importantes*, València, Denes, 257-291.
- Casanova, Emili, 2011. « El romanç andalusí (o mossàrab) a través de la toponímia valenciana », *BSCC* 86, juliol-desembre 2010, 69-96.

- Coromines, Joan, 1965-1970. *Estudis de toponímia catalana*, 2 vols., Barcelona, Barcino.
- Coromines, Joan, 1972. *Tópica Hespérica. Estudios sobre los antiguos dialectos, el substrato y la toponímia romances*, Madrid, Gredos.
- Coromines, Joan, 1976. «Elementos prelatinos en las lenguas romances hispánicas», in: *Actas del I Coloquio sobre lenguas y culturas prerromanas de la Península Ibérica*, Salamanca 1974, 87-164.
- Coromines, Joan, 1980. *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana (DCat)*, 8 vol., Barcelona, Curial-La Caixa.
- Coromines, Joan, 1991. *Diccionario crítico-etimológico castellano e hispánico*, Madrid, Gredos.
- Coromines, Joan, 1989-. *Onomasticon Cataloniae (OnCat)*, 8 vols., Barcelona, Curial.
- Labarta, Ana, 1987. *La onomástica de los moriscos valencianos*, Madrid, CSIC.
- Pfister, Max/Lupis, Antonio, 2001. *Introduzione all'etimologia romanza*, Soveria Mannelli, Rubbettino.